

Οι ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες στον 21ο αιώνα: ένα νέο τεχνολογικό ουμανιστικό μοντέλο

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες βρισκόμενες στο κέντρο σοβαρών αλλαγών στο εκπαιδευτικό σύστημα στον κόσμο των θρυμματισμένων πολιτισμών και των ιδιαιτεροτήτων τους θα πρέπει να επανεξετάσουν τον ρόλο τους σε σχέση με την ιστορική πορεία των ίδιων των πανεπιστημίων. Ο ιστορικός ρόλος του Πανεπιστημίου από *universitas litterarum* μετακινήθηκε στον 20ο αιώνα σε επιστημονικές πρακτικές. Η αρχή και το τέλος του λογικού εμπειρισμού, η 'γέννηση' του 'νέου παραδείγματος' ως μέρη της επιστημονικής επανάστασης δημιούργησαν ένα νέο μοντέλο οργάνωσης της γνώσης, μοντέλο που αναπόφευκτα επηρέασε την οργάνωση της πανεπιστημιακής βιβλιοθήκης. Η υπόθεση εργασίας αυτής της ανακοίνωσης είναι η αρχή πως το μέλλον του Πανεπιστημίου θα είναι ο καθοριστικός παράγοντας για την μορφή της ίδιας της οργάνωσης της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης. Το νέο πανεπιστήμιο στην νέα χιλιετήριδα θα πρέπει να στηρίζει τις αρχές ενός τεχνολογικού ουμανισμού, όπου ο όρος 'τεχνολογικός ουμανισμός' ως μεταφορά της πολιτικής των ποιοτικών και όχι ποσοτικών εφαρμογών και στρατηγικών, θα σηματοδοτήσει την στροφή σε εκπαιδευτικά μοντέλα παγκόσμιας επικοινωνίας και συνεργασίας.

Το ίδιο το πανεπιστήμιο θα πρέπει να έχει ως στρατηγική την δημιουργία επιστημόνων ικανών να εργαστούν μέσα στο δικό τους 'τεχνολογικό και επιστημονικό χώρο'. Έτσι θα μπορέσει να κατακτήσει ένα νέο ιστορικό ρόλο που θα αντικαταστήσει παλιούς όρους και πρα-

κτικές του ύστερου λογικού εμπειρισμού με νέους όρους μιας παγκόσμιας εκπαιδευτικής κατάκτησης, το επίκεντρο της οποίας θα είναι ο 'τεχνολογικός ουμανισμός', και που θα περικλείει και το '*bios praktikos*' αλλά και το '*bios theoretikos*'. Αυτή η διπλή διάσταση στον ρόλο του Πανεπιστημίου θα μπορούσε να αναδείξει την ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη ως κεντρικό μηχανισμό τελικής αξιολόγησης της πληροφοριακής πηγής, της πληρότητάς της, της προσβασιμότητάς της, της λειτουργικότητάς της και τέλος της ένταξής της σε ένα ολικό μοντέλο οργάνωσης της γνώσης.

Το Ελληνικό πανεπιστήμιο διερχόμενο μια μακρά κρίση στρατηγικής εμφανίζει όλους τους εξαρτώμενους από αυτό μηχανισμούς, όπως είναι οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, ως συμπληρωματικούς, αδύναμους να κατανοήσουν τις αλλαγές και να τις εντάξουν σε ένα πειστικό ολικό σχεδιασμό. Οι προπτυχιακές σπουδές, οι μεταπτυχιακές και το ίδιο το ακαδημαϊκό και ερευνητικό έργο εμφανίζονται ως μέρη μιας προοπτικής χωρίς όραμα και στρατηγική. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες απορροφώντας μεγάλα ποσά για ανασυγκρότηση βρίσκονται ουσιαστικά χωρίς ένα πλαίσιο αρχών μιας εκπαίδευσης που παραπαίει χωρίς στρατηγική για τη νέα χιλιετήριδα.

Αυτή η ανακοίνωση θα προσπαθήσει να θέσει στο επίκεντρο μιας προοπτικής των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών τον όρο 'τεχνολογικός ουμανισμός' υποστηρίζοντας πως η διαπραγμάτευσή του μπορεί να αποτελέσει τη βασική έννοια σε ένα στρατηγικό εθνικό προγραμματισμό.

Theodora Stathoulia

LIBRARY CONSULTANT, NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY OF
ATHENS

Academic libraries in the 21st century:
A new technological humanistic model

ABSTRACT

Academic libraries are at a reformation stage in the center of serious changes in the educational system in a world of disintegrated cultures. Academic libraries should reexamine their role in relation to the historical response to University's role. University's historical role, as *universitas litterarum*, shifted to scientific practicalities in the twentieth century. The beginning and the end of the Logic Empiricism, the birth of the 'new paradigm' created a new model of knowledge organisation, which eventually affected the organisation of the academic library. The hypothesis of this presentation is based on the principle that the organisation of the University is the model of the academic library organisation. The new University in the next millenium should support the principles of a technological humanism, where the term '*technological humanism*', as a means of transporting qualitative and not quantitative applications and strategies, will sign a new direction to educational models of universal communication and collaboration.

The University itself working on the strategic objective to create scientists able to work within their own 'technological and scientific space' will form a new historical role in order to replace former ideas and practices of the logic empiricism. New concepts of a universal educational system will be accomplished when the center will be the '*technological humanism*', capable of bringing together the 'bios theoretikos' and 'bios praktikos'. This dual dimension

in University's role would raise the academic library as the central mechanism for the ultimate evaluation of the information resource on the basis of its completeness, accessibility, functionality and finally with the involvement of the information resource into a holistic model of knowledge organisation.

The University in Greece, operating in a long period of crisis in terms of strategy, make all depended on it mechanisms, as the case of the academic library, to seem fragile and auxiliary, incapable of understanding changes and incorporating them into a credible holistic planning.

The undergraduate and postgraduate studies as well as the academic and research work appear as parts of a future without vision and strategy. In addition, academic libraries in Greece absorb an extended amount of money under the European Second Support Program for reconstruction but without a framework of principles for the educational system.

This paper will try to bring on academic libraries' perspective the term '*technological humanism*', that is, this new concept as the basic concept in a strategic, national planning.

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΘΕΟΔΩΡΑ ΣΤΑΘΟΥΛΙΑ

Η συγγραφέας σπούδασε Βιβλιοθηκονομία και Πολιτικές Επιστήμες στην Αθήνα. Εργάστηκε στην Κεντρική Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Αιγαίου και συνέχισε με μεταπτυχιακές σπουδές στην Αγγλία με υποτροφία του Ι.Κ.Υ όπου, αφού απέκτησε Master of Arts in Librarianship και Master of Philosophy, ολοκλήρωσε την διδακτορική της διατριβή στο Department of Information Science του University of Strathclyde. Δίδαξε στα τμήματα Βιβλιοθηκονομίας των ΤΕΙ Αθήνας και Θεσσαλονίκης και εργάζεται ως σύμβουλος του Κέντρου Τεκμηρίωσης του Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων και του Αντιπρυτάνεως του Ε.Μ.Π. για θέματα βιβλιοθήκης έως σήμερα. Έχει συμμετάσχει σε μεγάλο αριθμό εθνικών και διεθνών επιστημονικών συναντήσεων με ανακοινώσεις.

Λέξεις - κλειδιά:

Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, Πανεπιστήμιο, Τεχνολογικός ουμανισμός

1. Εισαγωγή

Στο καινούργιο τοπίο του πανεπιστημίου χωρίς τόπο, (placeless university) από το Universitas στο 'Multiversitas' σύμφωνα με τον όρο του Clark Kerr, που συμπεριέλαβε ο Π. Νούτσος¹ στο κλείσιμο του Συμποσίου για το νέο Πανεπιστήμιο, το επερχόμενο πανεπιστήμιο θα είναι αυτό με την 'γενίκευση των πολυμέσων και της τηλεκπαίδευσης': Από το πανεπιστήμιο της λογικής (reason) και της κουλτούρας, του θεσμού του Kant και του von Humboldt, πηγαίνουμε στο πανεπιστήμιο της υπεροχής (excellence). Γινόμαστε ένα παγκόσμιο, δικτυωμένο, σύνολο θεσμών χωρίς γεωγραφικά σύνορα και μαθήματα τα οποία είναι ανταλλάξιμα όπως οι αναφλεκτήρες στα αυτοκίνητα². Αυτές οι προσπάθειες θεωρητικού προσδιορισμού του νέου πανεπιστημίου είναι μόλις μερικές από ένα μεγάλο σύνολο απόψεων που εμφανίζονται στην τρέχουσα βιβλιογραφία.

Σε αυτές τις προσπάθειες οι επιστήμονες πληροφόρησης, οι άνθρωποι που εργάζονται μέσα στις βιβλιοθήκες ή στα κέντρα πληροφόρησης ή στον χώρο της τεχνολογί-

ας της πληροφόρησης, θα μπορούσαν να προσθέσουν ότι το νέο τοπίο για το πανεπιστήμιο του 21^{ου} αιώνα είναι το τοπίο της υψηλής απαίτησης για εκπαίδευση διαμορφούμενης από τις τεχνολογικές παρεμβάσεις. Είναι οι επιστήμονες πληροφόρησης που αναγκάστηκαν νωρίτερα από κάθε άλλο φορέα της εκπαίδευσης να εντάξουν στην εργασία τους τα νέα μέσα της τεχνολογίας της πληροφόρησης, ακόμα και όταν η ίδια η πανεπιστημιακή κοινότητα δεν αντιλαμβανόταν τους λόγους των τεχνολογικών παρεμβάσεων στην οργάνωση της γνώσης.

Σήμερα με ιδιαίτερο τρόπο αναγγέλλονται τα ποσά που αντιστοιχούν στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες από τους προϋπολογισμούς των πανεπιστημίων ως συστατικό στοιχείο αξιολόγησης της ίδιας της ποιότητας των σπουδών. Για παράδειγμα τα πανεπιστήμια στον Καναδά δίνουν μεταξύ 3-10% του προϋπολογισμού τους στις βιβλιοθήκες³ (πέρα από τις ειδικές επιχορηγήσεις που εξασφαλίζουν οι ίδιες οι βιβλιοθήκες).

Για τις ίδιες τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες όμως, όπου τα κυρίαρχα στοιχεία είναι ο περιορισμός του κόστους της οργάνωσης και

λειτουργίας με την παράλληλη ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών, και η ανάδειξη της παγκοσμιοποίησης των βιβλιογραφικών πηγών και μέσων, η πραγματικότητα μεταφράζεται σε στοιχεία μεγάλων έργων. Για παράδειγμα αυτό του κεντρικού καταλόγου του OhioLINK με 6.5 εκατ. βιβλιογραφικές εγγραφές και 21.5 εκατ. holdings διαμόρφωσε μια καινούργια παγκόσμια κοινότητα χρηστών (η γενικευμένη χρήση του πρωτοκόλλου Z39.50 υπήρξε καθοριστικός παράγοντας για αυτό το παγκόσμιο βιβλιογραφικό 'χώρο') και μια κουλτούρα συνεργατισμού που ξεπερνά τα όρια μιας γεωγραφικής περιοχής και διαμορφώνει από μόνη της μια νέα ιστορική περίοδο για την τεχνολογία και την παγκόσμια διάστασή της στην εκπαίδευση.

Θα μπορούσαν να είναι πολλές οι αναφορές που θα εισήγαγαν από την πλευρά των βιβλιοθηκών την δική τους άποψη για την θέση τους στο υπό διαμόρφωση πανεπιστήμιο, αλλά η υπόθεση εργασίας αυτής της παρουσίασης συνδέει άμεσα το μέλλον του πανεπιστημίου με την μορφή της οργάνωσης της πανεπιστημιακής βιβλιοθήκης και όχι το αντίστροφο. Έτσι για τις ανάγκες αυτής της υπόθεσης θα αφήσουμε το θέμα της συμβολής και της εξέλιξης των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών ως καταληκτικό στοιχείο και όχι ως αιτιακό της παρούσας και μελλοντικής κατάστασης.

Ως γενική αρχή αυτής της εισήγησης θα μπορούσε να παρουσιαστεί η πεποίθηση πως οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες βρίσκονται στο κέντρο σοβαρών αλλαγών στο εκπαιδευτικό σύστημα με άξονα μια εκτεταμένη παγκοσμιοποίηση σε ένα κόσμο που θρυμμάτισε τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες.

Ο ιστορικός ρόλος του πανεπιστημίου, του *universitas litterarum*, (Λόγιου Πανεπιστημίου) από τον μεσαίωνα διαφοροποιήθηκε για να πάρει τον 18^ο αιώνα τον ρόλο που με ευφυή τρόπο περιγράφεται παρακάτω:

..το πανεπιστήμιο, ως universitas litterarum, έχει γίνει από τον δέκατο-όγδοο αιώνα ο πνευματικός θεσμός που

καλλιεργεί και μεταδίδει το συνολικό σώμα των μεθοδολογικά σπουδαγμένων πνευματικών επιστημονικών κλάδων...'.⁴

Αυτή η μετακίνηση του πανεπιστημίου σε περισσότερο επιστημονικές πρακτικές στον εικοστό αιώνα ολοκληρώθηκε με την αρχή και το τέλος του λογικού εμπειρισμού και την γέννηση του 'νέου παραδείγματος' του Κιην, ως μέρους της επιστημονικής επανάστασης. Η αρχή ότι οι επιστημονικές θεωρίες είναι ιστορικές οντότητες, όπως κάθε άλλη ανθρώπινη δημιουργία, άλλαξε τις βάσεις του πανεπιστημίου με την επίδραση που είχε σε ερευνητικές υποθέσεις και εργασίες. Μια παράλληλη πορεία ανάμεσα στο πανεπιστήμιο, στην οργάνωση της γνώσης και στο μοντέλο των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών μπορεί να διαγνωστεί στην πρακτικότητα των συστημάτων οργάνωσης των ακαδημαϊκών-ερευνητικών βιβλιοθηκών. Μια πρακτικότητα στηριγμένη σε συμβατικά συστήματα, που υποστήριξαν την κατηγοριοποίηση των επιστημών και όχι το περιεχόμενο, δημιουργώντας μια σχολή επαγγελματιών στις βιβλιοθήκες που στάθηκαν στο πλάι της πανεπιστημιακής κοινότητας, αποτυπώνοντας ένα μοντέλο οργάνωσης της γνώσης και της ανάκτησής της με βάση την ιστορική κίνηση του ίδιου του πανεπιστημίου.

Πολύ περισσότερο αυτού, στην αναζήτηση της σχέσης των μοντέλων οργάνωσης του πανεπιστημίου με τα μοντέλα οργάνωσης των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών θα μπορούσε να συνεισφέρει μια ιστορική προσέγγιση στην ίδια την πρακτική των βιβλιοθηκών για την οργάνωση των πληροφοριακών τους πηγών. Μια τέτοια προσέγγιση θα εξέταζε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον το Συνέδριο του Παρισιού το 1961 για τους κανόνες καταλογογράφησης και στη συνέχεια τους στόχους των προγραμμάτων MARC I και MARC II της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου και της Βρετανικής Βιβλιοθήκης αντιστοίχως. Και οι δύο αυτές εξαιρετικά σημαντικές ιστορικές πρωτοβουλίες σηματοδοτούν την προσπάθεια δημιουργίας ενός παγκόσμιου συμβατικού πλαισίου επικοινωνίας και ανταλλαγής

δεδομένων ανάμεσα στις βιβλιοθήκες. Πολύ μικρή όμως προσπάθεια θα διέκρινε κανείς για τη θεματική ανάλυση και τις επικεφαλίδες των ονομάτων και το περιεχόμενο των συλλογών. Η περιγραφική καταλογογράφηση στάθηκε πάντα το ιδιαίτερο σημείο αιχμής μεταφράζοντας έτσι την ίδια την εμμονή των πανεπιστημίων στο οργανωτικό συμβατικό πλαίσιο λειτουργίας τους. Χαρακτηριστική είναι η παρατήρηση που κάνει η Oddy Pat, Διευθύντρια του καταλόγου της Βρετανικής Βιβλιοθήκης, ότι στην Ευρώπη σήμερα:

*‘είναι ιδιαίτερα απίθανο να μπορέσουμε να ανακτήσουμε ένα καθιερωμένο αρχείο ενός ευρωπαϊκού ονόματος ή ενός θέματος στο άμεσα ορατό μέλλον αλλά έχουμε την προοπτική να συνδέσουμε υπάρχοντα καθιερωμένα αρχεία’.*⁵

Έτσι, λείπει ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο-πρότυπο για θέματα και επικεφαλίδες ονομάτων που θα βρισκόταν σε αντιστοιχία με την αγγλοσαξωνική πρακτική (που στην Ελλάδα έχει υιοθετηθεί τα τελευταία χρόνια σχεδόν από το σύνολο των ακαδημαϊκών και ερευνητικών βιβλιοθηκών), το οποίο θα έπρεπε να επαναφέρει βασικά θέματα οργάνωσης των βιβλιοθηκών σήμερα στην Ευρώπη απαιτώντας ένα πραγματικό πλαίσιο ευρωπαϊκής συνεργασίας, που σήμερα δεν φαίνεται να προκύπτει από κάποιες πολιτικές. Τα ίδια τα πανεπιστήμια θα μπορούσαν να θέτουν ως μέρος των συνεργασιών τους το θέμα της συνεργασίας μεταξύ των βιβλιοθηκών τους σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Και ενώ η τεχνολογία συνδέεται άμεσα με την επιτυχία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων δεν φαίνεται να απαιτεί την οριοθέτηση των στόχων και των ρόλων των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στην Ελλάδα, ίσως μόνο κάποιες αλλαγές στις περιφερειακές πολιτικές στην οργάνωση. Στις κοινωνίες της πληροφόρησης - που δεν είναι μία⁶ - η προσοχή στρέφεται στις ‘ηλεκτρονικές μηχανές της ανάπτυξης’ (‘electronic engines of growth’⁷) που είναι η πληροφορία και η γνώση και ενυπάρχει η τάση για ομογενοποίηση των τεχνολογικών μέσων, ως να ήταν οι ίδιες οι κοινωνίες ομογενοποιημένες. Έτσι, θέματα όπως η ‘τεχνολογική αξία’ (technological value) στο πανεπιστήμιο και στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες συνδέονται με την εφαρμοσμένη τεχνολογία των ηλεκτρονικών υπολογιστών σε όλα τα επίπεδα της ακαδημαϊκής ζωής και πολύ περισσότερο συνδέονται άμεσα με την ‘αξία της πληροφόρησης’ (value of information) ως αλληλένδετες πτυχές της ίδιας της γνώσης.

Στα πλαίσια αυτής της παρουσίασης θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε μερικά κεντρικά σημεία που θα βοηθούσαν να γίνουν διακριτές οι έννοιες και η πρακτική διάσταση των αποδοχών που έχουν γίνει άκριτα στην ελληνική σχολή των επιστημόνων της πληροφόρησης, οι οποίες συνδέουν το μέλλον των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών με το μέλλον των τεχνολογικών λύσεων και εφαρμογών.

Η ανακοίνωση αυτή θα προσπαθήσει να θέσει τις βάσεις ενός μοντέλου -αυτό του τεχνολογικού ουμανισμού- που έχει ως στόχο να υποστηρίξει την δυνατότητα να συναντηθεί η τεχνολογία με τα παραδοσιακά εργαλεία οργάνωσης των βιβλιοθηκών και το μέλλον του ίδιου του πανεπιστημίου.

2. Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, το πανεπιστήμιο και το μοντέλο του τεχνολογικού ουμανισμού

2. Ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, το πανεπιστήμιο και το μοντέλο του τεχνολογικού ουμανισμού

Υπάρχει μια διαλεκτική σχέση μεταξύ της ‘τεχνολογικής αξίας’ και της ‘αξίας της πληροφορίας’ αφού και οι δύο έννοιες συν-διαμορφώνουν τα σύγχρονα μοντέλα επικοινωνίας και εκπαίδευσης και αντιπροσωπεύουν το σύνολο των διεργασιών σε μια παγκόσμια κοινότητα γνώσης και επιστήμης. Αυτό που θα πρέπει να συμφωνηθεί είναι το γεγονός πως δεν βρίσκονται μεταξύ τους σε εξαρτημένη σχέση. Δηλαδή η μια δεν επηρεάζει την βαρύτητα της αξίας της άλλης. Συν-διαμορφώνουν την κουλτούρα του σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος. Η αποδοχή αυτή οδηγεί στην αποδυνάμωση των ιδεολογικών φορτίσεων που δημιουργείται

από μια αυξημένη τάση συζήτησης για την τεχνολογική επέμβαση.

Αυτό που θα πρέπει επίσης να γίνει διακριτό είναι το στοιχείο της συναίνεσης (consensus) που είναι προϋπόθεση αποτελεσματικής και κοινωνικά αποδεκτής φόρμας μετάβασης από τα παλαιά εργαλεία στα σύγχρονα των τεχνολογιών πληροφόρησης. Δηλαδή η μετάβαση στο νέο πανεπιστήμιο θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη την συνύπαρξη του βίος θεωρητικός (bios theoretikos) και βίος πρακτικός (bios praktikos), ως συστατικά στοιχεία ενός ανοικτού παγκόσμιου μηχανισμού γνώσης, έρευνας και κουλτούρας. Και οι δύο αυτοί όροι προέρχονται από την ελληνική φιλοσοφία όπου:

*‘η προτεραιότητα που δίνεται στον ελεύθερο χρόνο και στον στοχασμό, που είναι αναγκαία για την επιστημονική και ανθρωπιστική έρευνα, αντιπροσωπεύει το ιδανικό του βίος θεωρητικός ο οποίος από τους Έλληνες φιλόσοφους έχει αντιπαρατεθεί και βρεθεί σε αντίθεση με το ιδανικό του βίος πρακτικός που δίνει προτεραιότητα στην κοινωνική χρήση της εφαρμογής της επιστημονικής γνώσης και στην επαγγελματική εκπαίδευση που προσφέρεται από τα πανεπιστήμια’.*⁸

Αυτή η διπλή ιδιότητα ενός ανοικτού πανεπιστημίου, που θα μπορεί να διδάξει μαζί τη θεωρία, τη μεθοδολογία και την πρακτική, μπορεί να τροφοδοτήσει μια νέα ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη που θα αναδεικνύει ως βασικό της συστατικό την τεχνολογία **ως λογικό στοιχείο της οργάνωσης της γνώσης** σε ισορροπία με την δυαδική παρουσία και των δύο τάσεων που περιγράφηκαν παραπάνω, δηλ. του στοχασμού και της εφαρμογής.

Η υπεροχή του ενός από τα δύο στοιχεία και ιδιαίτερα εκείνου της εφαρμογής -που η ‘κουλτούρα της τεχνολογίας’ τείνει να στρέψει οριστικά ενάντια σε κάθε μηχανισμό κοινωνικής αξίας- θα ήταν οριστικά επιζήμια για κάθε προοπτική.

Θα ήταν ιδιαίτερα σημαντικό εδώ να τονισθεί πως το μοντέλο της

‘σύγχρονης βιβλιοθήκης, που ο επιστή-

*μονας πληροφόρησης είναι το κλειδί στην διαδικασία της εκλογίκευσης και της πρόσθεσης αξίας και που επιτρέπει στους χρήστες να δημιουργήσουν τον δικό τους προσωπικό πληροφοριακό χώρο’*⁹

θα μπορούσε να αποτελέσει μια αρχή που η αποδοχή της θα ήταν και για την βιβλιοθήκη και για το πανεπιστήμιο η αφετηρία ενός νέου μοντέλου οργάνωσης της γνώσης, που θα στηρίζεται στους **ατομικούς πληροφοριακούς χώρους που θα δημιουργούν οι ίδιοι οι χρήστες και όχι σε μια γενικευμένη θεωρία της πληροφορίας, της γνώσης και της τεχνολογικής διάστασής της.**

Θα ήταν έτσι εφικτό, μέσα από ένα τέτοιο μοντέλο οργάνωσης και ανάκτησης της πληροφορίας, να γίνει αντιστροφή της σημερινής κατάστασης που χαρακτηρίζεται από μια άκρατη τεχνολογική και πληροφοριακή φιλολογία, που η αρχή της συναντά τα τεράστια συμφέροντα των κολοσσών της τεχνολογικής παραγωγής και το τέλος της φτάνει σε φαινόμενα όπως αυτά που επισημαίνει στην ανακοίνωσή της η Ε. Ποταμιάνου:

*‘ο περιορισμός του θεωρητικού προσανατολισμού του πνεύματος που οδηγεί στην υπερπαραγωγή συγγραμμάτων ή papers, με συνέπεια την δημιουργία του αδιαχώρητου στις βιβλιοθήκες (1988 Charles J. Sykers) και τέλος η μετατροπή των μεγαθηρίων σε ‘μικρομάγαζα’ με πιο εξειδικευμένο πρόγραμμα για να καλύπτονται αποτελεσματικά εργασιακές ανάγκες της αγοράς’.*¹⁰

Τα φαινόμενα αυτά δεν μπορεί να εκπλήσσουν κανέναν σήμερα αφού η εκτεταμένη παρουσία τους στο ελληνικό πανεπιστήμιο οδηγεί στην μετατόπιση από τις βιβλιοθήκες-κέντρα συγγραμμάτων των διδασκόντων στην αγορά εκατοντάδων βιβλίων χωρίς πολιτική ανάπτυξης των συλλογών. Το στοίβαγμα εκατοντάδων συγγραμμάτων στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες και η για χρόνια λειτουργία των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών ως

διαμεσολαβητών για την προμήθεια και ανάγνωση των πανεπιστημιακών συγγραμμάτων ή των σημειώσεων συμπλήρωνε την παρουσία του καθηγητή ως μοναδικού φορέα διαπραγμάτευσης της γνώσης. Το φαινόμενο αυτό ίσως να γνώρισε μια κάμψη τα τελευταία χρόνια λόγω των μεταρρυθμιστικών αλλαγών του Νόμου Πλαισίου του 1982 αλλά και μιας ενδογενούς ανάγκης αλλαγών που προέκυπτε από την μεταδικτατορική Ελλάδα ως μέλους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η εικόνα όμως των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών ως κεντρικών μηχανισμών αγοράς και διακίνησης του έντυπου και κάποιου ηλεκτρονικού βιβλιογραφικού υλικού παραμένει και σήμερα ισχυρό μοντέλο ανάπτυξης και οργάνωσης, ιδιαίτερα στην Ελλάδα, όπου η έλλειψη στρατηγικής για τις βιβλιοθήκες από ένα οργανωμένο επαγγελματικό χώρο δημιουργεί σημαντικά προβλήματα στην κατανόηση του σημερινού πλαισίου αλλά και του μέλλοντός του.

Το Ελληνικό πανεπιστήμιο και η τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση διερχόμενα μια μακρά κρίση στρατηγικής εμφανίζουν όλους τους εξαρτώμενους από αυτά μηχανισμούς, όπως είναι οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, ως συμπληρωματικούς, αδύναμους να κατανοήσουν τις αλλαγές και να τις εντάξουν σε ένα πειστικό ολικό σχεδιασμό. Οι προπτυχιακές σπουδές, οι μεταπτυχιακές και το ίδιο το ακαδημαϊκό και ερευνητικό έργο εμφανίζονται ως μέρη μιας προοπτικής χωρίς όραμα και στρατηγική. Οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες απορροφώντας μεγάλα ποσά για ανασυγκρότηση βρίσκονται ουσιαστικά χωρίς ένα πλαίσιο αρχών μιας εκπαίδευσης που παραπαίει χωρίς στρατηγική για τη νέα χλιετηρίδα. Για παράδειγμα, οι δεκάδες των νέων προπτυχιακών και ιδιαίτερα μεταπτυχιακών προγραμμάτων δεν οδήγησαν σε αντίστοιχο ανασχεδιασμό των προσφερόμενων υπηρεσιών, ιδιαίτερα από τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες.

Έτσι, παλιά σχήματα οργάνωσης της γνώσης θα προσπαθήσουν να υπηρετήσουν νέες επιστημονικές και δια-τμηματικές συνεργασίες. Τα τεράστια ποσά που δόθηκαν από

το β' Κ.Π.Σ. στην αγορά βιβλίων, που το μοίρασμά τους ακολουθεί τον δρόμο του κάθε τμήματος και του κάθε τομέα, σε καμία περίπτωση δεν συνεισέφεραν στη διαμόρφωση των προϋποθέσεων μιας νέας στρατηγικής άποψης. Μιας άποψης που θα μπορούσε να συναντήσει την στρατηγική της hybrid library ('μικτής' βιβλιοθήκης), δηλ. της βιβλιοθήκης που τείνει να συναντήσει την τάση για 'resource-based learning' ¹¹ - 'μάθηση στηριγμένη στις πηγές' και 'student-centred learning' - 'μάθηση με επίκεντρο τον φοιτητή' - τελικά της βιβλιοθήκης όπου, σύμφωνα με τον Sutton, 'η ισορροπία του έντυπου και της ψηφιακής μετα-πληροφορίας γέρνει σταδιακά υπέρ της ψηφιακής'.¹² Θα προσθέταμε πως αυτή η τάση θα πρέπει να συνδυαστεί με αυτό που έχει ήδη οριστεί ως δημιουργία των 'ατομικών πληροφοριακών χώρων'.

Αυτή η προσέγγιση μοιάζει να είναι συνθήκη ικανή να διαμορφώσει ένα νέο μοντέλο οργάνωσης και διαχείρισης της γνώσης όπου πιθανά η λειτουργία του πανεπιστημίου ως ενός χώρου: 'ίσως ο μόνος, κριτικής αντιπαράθεσης μεταξύ των γενεών, ένας χώρος πολλαπλών, απόλυτα δυσαναπλήρωτων, βιωματικών, πολιτικών και καλλιτεχνικών εμπειριών...'¹³, να απαιτούσε τη δημιουργία μιας στρατηγικής πρότασης, που όμως θα πρέπει να αφήσει πίσω της σχήματα όπως αυτό της 'μετα-βιομηχανικής κοινωνίας' (post-industrial society) του Daniel Bell ¹⁴ - που με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα τρόπο προσεγγίζει κριτικά ο Duff στο άρθρο του για την 'κοινωνία της πληροφορίας'. Στην κριτική του απέναντι στο θεώρημα του Bell περί 'μετα-βιομηχανικής κοινωνίας' ο Duff στέκεται στον μη-κριτικό ενθουσιασμό που εισαγάγει ο Bell στα έργα του για τον κόσμο των μικρο-υπολογιστών. Έναν κόσμο που γραμμικά φαίνεται να προκύπτει από την ερμηνεία που δίνεται στην ενίσχυση των υπηρεσιών στις Ην. Πολιτείες ως δομικά κοινωνικού χαρακτηριστικού. Η συναίνεση σε αυτόν τον σχεδόν άκριτα αποδεκτό ενθουσιασμό για τους μικρο-υπολογιστές μέσα στον ιδεολογικό μανδύα του όρου της μετα-βιομηχανικής κοινωνίας ανέτρεψε τις αναζητούμενες

ισορροπίες στον χώρο των πανεπιστημίων και κατ' επέκταση των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, αφού τους έθεσε ως αποκλειστικό στόχο την ανάπτυξη και την ταχεία ενσωμάτωση στις νέες τεχνολογίες χωρίς δυνατότητες αναζήτησης εναλλακτικών στρατηγικών.

Στην Ευρώπη, με αφορμή το 5ο Πρόγραμμα για έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη, είχαμε την ευκαιρία να παρατηρήσουμε μια στροφή σε νέες κατευθύνσεις για την έρευνα, όπως αυτές αποτυπώνονται στο ακόλουθο απόσπασμα από την τοποθέτηση του καθηγητή Routti:

*‘Τα τελευταία δύο χρόνια προετοιμάζουμε μια διαφορετική προσέγγιση στην Ευρωπαϊκή έρευνα που απευθύνει ερωτήματα για την ειδική σημασία που έχει για την Ευρωπαϊκή Ένωση και για τα μέλη της, όχι μόνο για την έρευνα αλλά επίσης και για την κοινωνία... Αυτό φέρνει μαζί του μια προσέγγιση προσανατολισμένη στο πρόβλημα (problem-oriented) αλλά και στην πολιτική (policy-oriented), που συνδυάζει σημαντικά στοιχεία σε όλη την έκταση από την βασική έρευνα, στις τεχνολογίες, τα προϊόντα και τις πολιτικές’.*¹⁵

Για πρώτη φορά λοιπόν η Ευρώπη στρέφεται σε ένα πολύ-επίπεδο και ολικό σχέδιο πολιτικής για τα προγράμματά της. Προσανατολίζει την έρευνα και στο πρόβλημα αλλά και στην πολιτική, προσπαθεί να συνταιριάξει τις τεχνολογίες με την κοινωνική τους διάσταση και να συνδέσει το σύνολο του παραγόμενου αποτελέσματος με την κοινωνία. Αν αυτό είναι ένας οδηγός για τις δικές μας υποθέσεις εργασίας τότε σίγουρα η προοπτική του νέου πανεπιστημίου και της βιβλιοθήκης του θα πρέπει να βρει τους ίδιους δρόμους ανάπτυξης.

Έτσι, η διαχείριση της έρευνας στην Ελλάδα θα πρέπει να αναζητήσει τους φυσικούς συμμάχους της στους χώρους της οργάνωσης της γνώσης που είναι οι ακαδημαϊκές και ερευνητικές βιβλιοθήκες. Φυσικούς συμμάχους όμως που θα μπορούν να εντοπί-

σουν τα στοιχεία που συνυπάρχουν στην ‘τεχνολογία, τα προϊόντα και τις πολιτικές’. Σε μια τέτοια προοπτική δεν μπορούν να επιτραπούν ερασιτεχνισμοί που θα προκύπτουν από μια τεχνολογική ευδαιμονία. Η ανάρτηση των νέων δεδομένων στις πόρτες των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών είναι πρωταρχικό καθήκον πριν ο 21ος αιώνας συνδεθεί με την νέα εκπαιδευτική και κοινωνική πραγματικότητα.

Το νέο πανεπιστήμιο στην νέα χιλιετηρίδα θα πρέπει να στηρίξει τις αρχές ενός τεχνολογικού ουμανισμού, όπου ο όρος ‘τεχνολογικός ουμανισμός’, ως μεταφορά της πολιτικής των ποιοτικών και όχι ποσοτικών εφαρμογών και στρατηγικών, θα σηματοδοτήσει την στροφή σε εκπαιδευτικά μοντέλα, όπου θα συνυπάρχει η παγκοσμιότητα στην ανταλλαγή της εμπειρίας και της γνώσης αλλά και που θα διαμορφώνει όρους για τη δημιουργία επιστημόνων ικανών να εργαστούν μέσα στον δικό τους ‘τεχνολογικό και επιστημονικό χώρο’. Είναι αυτή η ατομική ιδιαιτερότητα που απαντά στην πρόταση για ουμανιστικό μοντέλο.

Πάνω σε αυτή τη διάσταση μπορεί να εργαστεί και η ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη με προϋποθέσεις που συνδέονται με το πλαίσιο των στόχων της.

Τέτοιες προϋποθέσεις θα μπορούσαν να αντλήσουν την θεωρητική και πρακτική διάστασή τους από τις αρχές που παρουσιάζονται συνοπτικά παρακάτω και στηρίζονται στην διαπραγμάτευση των θεμάτων της παρούσας εισήγησης:

A. Το πανεπιστήμιο του 21ου αιώνα θα πρέπει να έχει ως αναγκαία συνθήκη λειτουργίας την βιβλιοθήκη, που ισόρροπα θα εκφράζει την ‘αξία της τεχνολογίας’ σε σχέση με την ‘αξία της πληροφορίας’ και που θα δημιουργεί τους όρους του στοχασμού και της εφαρμογής, εξασφαλίζοντας ‘ατομικούς πληροφοριακούς χώρους εκπαίδευσης και έρευνας’. Η επιτυχία αυτού του όρου θα κριθεί από τον βαθμό ελαχιστοποίησης της γενίκευσης των θεωριών της πληροφορίας,

της γνώσης και της τεχνολογικής διάστασής τους. Στην πράξη αυτό σημαίνει πως δημιουργούμε πρωταρχικά χρήστες που είναι ικανοί να συν-διαμορφώσουν το πλαίσιο της πληροφοριακής και τεχνολογικής πολιτικής στον ιδιαίτερο εκπαιδευτικό χώρο τους.

Β. Η σταθερή τάση για οργάνωση και διαχείριση της ψηφιακής μετα-πληροφορίας στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες θα πρέπει να στηριχθεί σε ένα αυστηρό πλαίσιο αρχών και στόχων διαμορφωμένο από το σύνολο της εκπαιδευτικής κοινότητας. Η ψηφιακή μετα-πληροφορία θα πρέπει να απορρέει από το όραμα και την στρατηγική για ενοποίηση της τεχνολογίας, των προϊόντων της, της πολιτικής και της κοινωνίας.

Γ. Η Ευρώπη θα πρέπει να θέσει ως ιδιαίτερο στόχο την διαμόρφωση όρων για συνεργασία στην συγκρότηση κοινών πολιτικών για την προτυποποίηση, την ανάλυση του περιεχομένου και την ανάκτησή του. Η οργάνωση της μετα-πληροφορίας απαιτεί ένα προσεκτικό σχεδιασμό με άξονα την στήριξη πολιτιστικών και εκπαιδευτικών στόχων.

Δ. Η δημιουργία ενός ισχυρού επαγγελματικού λόμπι στον χώρο της επιστήμης της πληροφόρησης, ως αναγκαίου όρου για την διαμόρφωση πολιτικής, θα πρέπει να στηριχθεί σε προγράμματα επιμόρφωσης, αξιοποίησης ερευνητικών προτάσεων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, δημιουργίας ισχυρού εκπαιδευτικού μηχανισμού μεταπτυχιακών προγραμμάτων σε θέματα πολιτικής τεχνολογίας και πληροφόρησης, καθώς επίσης και σε ένα θεσμικό άνοιγμα για θέσεις εργασίας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και διοίκησης καταρτισμένων επισημών πληροφόρησης.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. Νούτσος, Παναγιώτης (1999). 'Το πανεπιστήμιο στην κοινωνία που αναδύεται' στο Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Τομέας Φιλοσοφίας. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
2. Αυτές είναι μερικές από τις ερωτήσεις που παρουσιάστηκαν στην εισαγωγή της συζήτησης με θέμα 'Technology and the future of higher education'. Pre-discussion paper. Technology and the future of higher education in *Educational technology & Society* 2(3) 1999.
3. Groen, Frances (1998) 'The change in the University library: Towards the 21st century' in *Proceedings of the International Conference on new Missions of Academic Libraries in the 21st century*. Peking University Press.
4. Ridder-Symoens, Hilde (ed.) (1992) 'Universities in the Middle Ages' in *A History of the University in Europe*, vol. 1. Cambridge: C.U.P
5. Oddy, Pat (1999) 'The case of international co-operation in cataloguing: from copy, cataloguing to multilingual subject access – experiences within the British Library. *Program*, vol. 33, no.1, pp. 29-39.
6. Miles, Ian (et. al) (1998) *Information horizons: the long-term social implications of new information technologies*. Aldershot: Edward Elgar.
7. Earl, Joseph J. (1990) 'Twenty-first century information literacies and libraries' in *Information literacies for the twenty-first century*. Edited by Virgil L.P. Blake and Renee Tjoumas. Boston: G.K. Hall & Co.
8. Ridder-Symoens, Hilde (ed.) (1992) 'Universities in the Middle Ages' in *A History of the University in Europe*, vol. 1. Cambridge: C.U.P
9. Rice-Lively, Mary Lynn and J. Drew Racime (1997) 'The role of academic librarians in the era of Information technology', *The Journal of Academic Librarianship*, v. 23(1), pp. 31-41.
10. Ποταμιάνου, Ελένη (1999) 'Κοινωνία της πληροφόρησης και πανεπιστημιακή κοινότητα' στο Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Τομέας Φιλοσοφίας. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
11. Oppenheim, Charles and Daniel Smithson (1999) 'What is the hybrid library?', *Journal of Information Science*, 25(2), pp. 97-112.
12. Όπ. π. σ. 99
13. Στο άρθρο του Κ. Τσουκαλά 'Η αναγκαία αντι-κοινωνική ιδιαιτερότητα, Βιβλιοθήκη', *Ελευθεροτυπία*, 25 Ιουνίου 1999.
14. Μια εκτεταμένη κριτική προσέγγιση στο έργο του Bell γίνεται στο άρθρο του Duff, S.A. (1988) 'Daniel Bell's theory of the information society', *Journal of Information Science*, 24(6), pp. 373-393.
15. Research aims to deliver strategic value. Cordis Focus. 22 Febr. 1999.